

Elevhälsoarbete under utveckling

En studie om hur personal uttrycker sin
förståelse för ett elevhälsoarbete

Förord

Ängelholms kommun har sedan 2015 investerat i forskarutbildade lärare som efter examen ingår som lektor i en forsknings- och utvecklingsgrupp (FoU-grupp). Jag har med stort intresse läst föreliggande lektorsuppdrag. Mitt första intryck är att detta är ett viktigt kunskapsbidrag för alla skolor som behöver kartlägga och utveckla sitt elevhälsoarbete. Innehållet visar även på övergripande frågor om elevhälsa som är viktiga för hela styrkedjan. På alla nivåer i styrkedjan är det lätt att elevhälsofrågor hanteras i stuprör, där olika grupper är ansvariga för olika frågor som borde ske i ett nära samarbete. I detta förord har jag valt att lyfta fram och reflektera över följande intressanta aspekter från rapporten: Ett kollektiv synsätt och ett integrerat systematiskt kvalitetsutvecklande arbete.

Det är både en stryka och en svaghet att det råder olika synsätt på skolan beroende på sammanhang men personalen är inte alltid medvetna om vilket synsätt som råder. Med andra begrepp skulle det innebära att det råder olika kulturer på skolan. Men så länge kulturer är olika kan man inte säga att det råder en professionellt samarbetande kultur. I resultaten kan jag dock se förutsättningar till att etablera en samarbetande kultur, något som kräver ett medvetet arbete och tar lång tid. Genom denna undersökning har alla personalgrupper fått komma till tals, och det börjar utvecklas ett professionellt språk för att också utveckla ett kollektivt synsätt, där rektorerna blir förebildande för både personal och elever.

På skolan pågår parallella utvecklingsarbeten, dels för arbetslagen och dels för personal inom EHT. Jag blir inte förvånad men det finns risker med för många separata bollar i luften gällande det systematiskt kvalitetsutvecklande arbetet (SKA). En risk är att förbättringsarbetet inte når fram till hållbar undervisningsutveckling och en annan är att insatserna inte påverkar eleverna. I en iver att iscensätta utvecklingsinsatser som inte integreras i samma problem behövs Helen Timperleys budskap: Varje vuxen ska enbart vara involverad i en SKA-process och är problemet väl avgränsat ska man kunna se tendenser till utfall även på kort sikt.

Sist men inte minst vill jag betona att detta arbete är en undersökning som skett *tillsammans med* en hel skola där forskaren visar exempel på hög ambitionsnivå gällande gedigna data och insamlingsmetoder. Det är en stor utmaning att hantera olika typer av data i analysprocessen och där har forskaren lyckats väl med både systematik och kritisk granskning. Att göra undersökningar tillsammans med deltagare ger en god grund för att skolan erövrar ett *ägarskap* kring innehållet även när forskaren inte längre finns på plats. Då först kan vi uttala oss om utfallet.

Anki Wennergren, vetenskaplig ledare inom Lärande och familj (231201)

Sammanfattning

I denna studie undersöks hur skolans personal beskriver sitt elevhälsoarbete. Syftet har varit att skapa en nulägesbild för att med den skapa förståelse för hur de synsätt som råder påverkar elevhälsoarbetet. Frågeställningen har varit; Hur uttrycker personalen sin förståelse för elevhälsoarbetet? Med hjälp av enkätsvar och fokusgruppssamtal som underlag har en nulägesbild där både styrkor, svagheter och rekommendationer formulerats.

Rekommendationerna bygger bland annat på några identifierade styrkor som skolan kan bygga vidare på. Det finns goda exempel på när olika professioner arbetar i samverkan kring frågor som fördjupande reflekterande samtal där förståelse för elevers förutsättningar utvidgas och bidrar till ett förändrat bemötande. Undervisningskonferens, handledningssamtal och när elevhälsopersonal och lärare planerar och genomför insatser tillsammans är exempel på de styrkor som undersökningen visar.

De svagheter som nulägesbilden beskriver är en brist på medvetenhet om att olika perspektiv leder till olika förståelse och därmed olika förslag till insatser. En annan svaghet handlar om uppgiftsträngsel med bristande samordning där många olika grupperingar arbetar bredvid varandra utan tydlig koppling till helheten.

Med rapporten som utgångspunkt kan ett förbättringsarbete ta avstamp och bidra till tydligare samordning och ett konstruktivt elevhälsoarbete på den lokala skolenheten men också på huvudmannanivå för organisering, långsiktig planering och spridning.

Den viktigaste lärdomen är att en ökad medvetenhet om de olika synsätt som råder kan bidra till ett bättre utfall i elevhälsoarbetet. För att öka medvetenheten om de komplexa frågor som förväntas lösas i ett elevhälsoarbete behövs förståelse för att beslut om insatser inte fullt ut kan lösa alla problem. Olika insatser och beslut har oftast både positiva och negativa konsekvenser. Att använda fördjupande reflektion och dialog som metod skulle kunna fungera som en katalysator för utveckling av ett elevhälsoarbete med god samverkan.

Innehållsförteckning

Inledning	6
Syfte och forskningsfråga	8
Utgångspunkter	8
En samlad elevhälsa	8
Olika sätt att förstå inkludering	9
Specialpedagogiska perspektiv	10
Elevhälsoarbete	11
Genomförande	14
Avgränsningar och urval	14
Forskningsdesign	14
Datainsamling	15
Enkätundersökning	15
Fokusgruppsamtal	15
Analys av data	16
Analysverktyg	17
Resultat	18
Specialpedagogiska synsätt framträder i olika sammanhang	18
När lärare är bekymrad för en elev.	19
Vid samtal om undervisningskvalitet	19
Fördjupande samtal om specifik elev och undervisning	20
Det finns olika förståelser för skolans samordning i elevhälsoarbetet	20
Samarbete i tur och ordning	20
Samarbete, med olika förståelse av central elevhälsa	21
Samarbete i processer bredvid varandra	21
Interprofessionellt samarbete	22
Förståelse för elevens hela dag i skolan och på fritidshemmet	22
Elever fungerar på olika sätt i olika miljöer	23
Elevens upplevelse av stress i undervisningsmiljön	23
Elevens möjlighet att leka på rast	24
Elevens extra anpassningar	24

Slutsats och diskussion	25
Slutsatser	25
Diskussion	26
Implikationer och rekommendationer	29
Rekommendationer till skolan	29
Rekommendation till huvudman	29
Slutord	29
Referenser	30

Inledning

På en skola kan det finnas många uppfattningar om vad som menas med ett elevhälsoarbete i praktiken. Olika synsätt som råder i arbetet med dessa frågor bidrar till hur elevhälsoarbete konkret kommer att fungera.

Under modern tid har skolans utveckling förstärkts med elevhälsokompetens både avseende kunskap, olika professioner och personal med syfte att bidra till att barn och elevers mående och utveckling mot målen ska främjas. Med syftet att arbeta mer förebyggande och hälsofrämjande genomfördes en lagändring i skollagen 2010, (Skollagen, 2010:800).

Trots genomförandet av en samlad elevhälsa ökar problembeskrivningar om att den psykiska hälsan hos unga försämrats (Folkhälsomyndigheten med flera, 2023). I vardagen kämpar skolor, både lärare och elevhälsoteam, med att nå framgång med alla barn och elever, inte sällan med stor frustration då mätningar av måluppfyllelse, närvaro och mående inte alltid ger ett önskat kvitto på ett lyckat arbete (Skolverket, 2023).

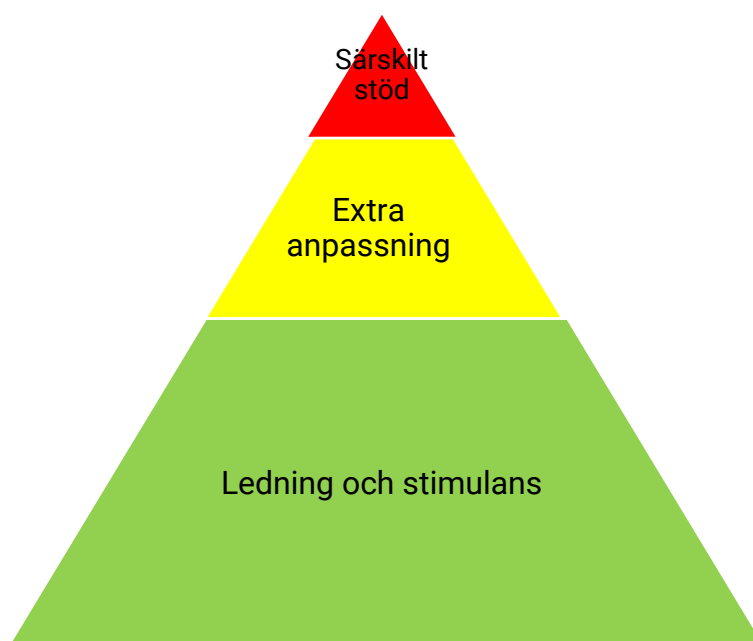
Trots ett hårt arbete, hög kompetens och en samlad elevhälsa når skolor inte den framgång med alla barn och elever som är önskvärd (Hylander, 2011). Det finns erfarenheter och kunskap som stödjer olika orsaksförklaringar till exempel socioekonomiska förutsättningar (Leijnse, 2022, Skolverket 2023) eller elevers försämrade mående (Folkhälsomyndigheten med flera, 2023). Sådana orsaksförklaringar ligger utanför de frågor som rör t ex skolans egna arbetssätt.

Det finns därför ett behov av att också genomföra granskningar av de synsätt och normer för samarbete som råder inom ett elevhälsoarbete på en skola. Skolan behöver kunskap och förståelse om vad det egna arbetet leder till och på vilka eventuellt nya sätt man behöver arbeta när förutsättningarna är förändrade.

I Ängelholms kommun genomfördes därför centrala insatser i samarbete med SPSM gällande möjligheter att utveckla tillgängligheten för förskolans och skolans barn och elever under 2020-2022. Arbetet syftade till att bidra till framgång i skolans arbete med alla barn och elever på sin hemskola. I det arbetet framkom att elevhälsoarbetet inte var likvärdigt och det fungerade på olika sätt på kommunens skolor. Olikheterna var inte enbart avhängiga av problembeskrivningar eller orsaksförklaringar utan olikheterna hade också kopplingar till personliga erfarenheter och kompetens och till otydligheter i mandat och ledning av elevhälsoarbetet (Pennegård, 2022). Därför behövs ytterligare lokal kunskap om

hur ett konkret elevhälsoarbete går till i praktiken och om vilka synsätt som råder avseende problembeskrivningar och samarbete.

I arbetet med att utveckla tillgängliga lärmiljöer har en visualiserad bild av de olika nivåerna i ett elevhälsoarbete använts (figur 1). Med triangeln åskådliggörs det främjande arbetet inom ledning och stimulans där utveckling av undervisningen ges plats. Ju högre kvalitet på undervisningen ju färre elever behöver förebyggande och åtgärdande insatser som extra anpassningar och/eller särskilt stöd. Begreppet ”bredda basen” har använts för att beskriva hur ett elevhälsoarbete som är främjande bidrar till att undervisningen utvecklas och passar de olika elever som finns i klassen.

Figur 1. Tre nivåer av stimulans och stöd som elever ska erbjudas enligt skollagen (skollagen kapitel 3)

Barns och elevers utveckling mot förskolans och skolans mål är av stort intresse om än sekundärt i denna studie. Därför har inte barns och elevers utveckling mot målen varit studiens fokus. Istället har en grundskolas nuläge avseende synsätt och samordning i ett elevhälsoarbete undersökts. Eftersom det är arbetet i en grundskola som undersökts används oftast begreppet elev i texten. Barn är per definition barn tills de fyller 18 år och därför kan ordet barn också förekomma. Med begreppet barn avses då inte förskolebarn utan elever i grundskolan.

Syfte och forskningsfråga

Studien syftar till att skapa en nulägesbild och gemensam förståelse för skolans styrkor och svagheter avseende elevhälsoarbetet. Nulägesbilden förväntas ge möjligheter att fatta beslut om förbättringsinsatser på lokal och central nivå i organisationen, insatser som kan möjliggöra förbättrade förutsättningar för personal att ge elever goda möjligheter till utveckling och lärande.

Studiens forskningsfråga lyder: Hur uttrycker personalen sin förståelse för elevhälsoarbetet?

Utgångspunkter

I texten som följer presenteras först en kortare bakgrundsbeskrivning av elevhälsans utveckling under de senaste åren och därefter följer några olika forskningsbaserade utgångspunkter för arbetet.

En samlad elevhälsa

Elevhälsans uppdrag i Sverige är enligt både skollag, Socialstyrelsen och Skolverket att stödja elevernas utveckling mot skolans mål. Barns och ungas hälsa är en stark faktor för lärande och utveckling och omvänt gäller att barn och ungas lärande bidrar till ett bättre mående och en god hälsa. Hälsa och lärande är nära sammankopplade och påverkar varandra ömsesidigt. Att relationen mellan dessa båda är dubbelriktad råder det inte någon tvekan om. En god hälsa är en grundläggande förutsättning för att elever ska kunna lära och utvecklas på bästa sätt, samtidigt som lärmiljön, undervisningen och den egna lärprocessen kan påverka elevernas hälsa och mående (Suldo med flera, 2014). En samlad elevhälsa infördes i Sverige 2011 (SFS 2010:800). Reformen innebar en förändring av elevhälsan för att främja ett mer samordnat arbetssätt inom skolans elevhälsa. Ambitionen var att erbjuda eleverna en helhetsorienterad elevhälsa med professionellt samarbete mellan olika yrkesgrupper. Den samlade elevhälsan ska sträva efter att främja en helhetssyn på elevernas hälsa genom att titta på fysiska, psykiska, sociala och pedagogiska aspekter. Detta för att skapa en trygg och hälsosam lärmiljö där eleverna ges möjlighet att nå sin fulla potential (Socialstyrelsen, 2016). Elever upplever högre stress och lägre trivsel och funktionshinder leder inte sällan till långvariga sjukdomsepisoder (Folkhälsomyndigheten med flera, 2023).

Trots reformen om en samlad elevhälsa lyckas inte arbetet i den utsträckning som var menat och regeringen har därför tillsatt olika utredningar för att förstå vad som behöver göras. I en av utredningarna beskrivs till exempel att elever inte får tillräckligt och adekvat stöd för att nå kunskapskraven och att både extra

anpassningar och särskilt stöd är otillräckliga (SOU, 2021:11). Sen juli 2023 finns ny skrivning i skollagen som ger en tydlig riktning för elevhälsoarbetet som ska vara på både individ-, grupp- och skolenhetsnivå och det ska ingå i verksamheternas systematiska kvalitetsarbete

Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal. Elevhälsan ska vara en del av skolans kvalitetsarbete. (Ur skollagen 2 kap, 25§)

Elevhälsoarbetet kan alltså förstås som skolans gemensamma arbete med elevers lärande, utveckling och hälsa och har sin grund i skollagen.

Olika sätt att förstå inkludering

Ett begrepp som används inom elevhälsoarbete är inkludering. Att inkludera betyder, enligt Svenska akademins ordlista; inberäkna, inbegripa, räkna med (SAOL, 2016). I en inkluderande skola räknas alla elever in oavsett behov och har därför en självklar plats och tillhörighet. En utgångspunkt i skolans inkluderande arbete är att skapa förståelse för elevers olika behov och möta dessa i undervisningen. Undervisningen bör därför utvecklas och förändras i relation till vilka elever som ska mötas. Nilholm och Göransson (2013) beskriver några olika betydelser som begreppet inkludering kan ha i en personalgrupp.

Forskarna beskriver att begreppet kan vara orienterat kring gemenskap, placering eller individ. Den *gemenskapsorienterade* synen innebär att man ser på elever som en variation av olikheter där ansvar tas för alla individer. Med den synen arbetar man för att skapa gemenskap och menar att skolan ska utformas på ett sätt som gör att var och en upplever en social och pedagogisk tillhörighet. Alla ska ha en plats i lärandegemenskapen där man så att säga lär tillsammans med andra. Den inkluderande miljön ses som social och psykologisk och långt mer än fysisk. Med den *placeringsorienterade synen* menas att alla elever bör få sin undervisning i sitt ordinarie klassrum. Elever i behov av särskilt stöd ska helst få det inom klassens ram. Det *individorienterade* synsättet fokuserar på elever i svårigheter och tar inte med hela sammanhanget, klassen i vilken eleven ingår. Organisatoriska lösningar riktar sig då till elever i behov av särskilt stöd.

Enligt Nilholm & Göransson (2013) är den gemenskapsorienterade synen den som bäst bidrar till inkludering. Den placeringsorienterade är alltför begränsad för att bidra till elevers utveckling då den enbart väger in de elever som är i en klass och inte räknar med andra organisatoriska möjligheter. De menar att enbart tänka om

inkludering som placering i ett klassrum är en missuppfattning. Den individorienterade kan aldrig helt och hållet beskrivas som inkluderande då den enbart väger in elever i behov av särskilt stöd.

Begreppet inkludering är av avgörande betydelse för lärares sätt att förhålla sig till elever. Lärares synsätt påverkar deras tolkningar av elevers behov och bidrar till olika problembeskrivningar och lösningar. Att öka medvetenheten om dessa olika aspekter kan vara betydelsefullt för lärare och elevhälsoprofessioner när undervisning ska anpassas efter elevers olika behov (Sandström, Nilsson & Stier, 2014). När ett elevhälsoarbete fokuserar på att maximera möjligheter för en elev att tillgodogöra sig undervisningen blir utfallet inte detsamma som när man jobbar för att minimera funktionshindrets konsekvenser. Relationen mellan språkliga processer, kognitiva aktiviteter och sociala strukturer påverkar beslut om åtgärder i elevhälsoarbetet och ofta kommer olika professioner in i ett samarbete att med olika synsätt (Mehan, 1983). För att leda skolans elevhälsoarbete i en hälsofrämjande riktning behöver några koordineringsaspekter särskilt beaktas och genomföras simultant; arbetet behöver ledas utifrån ett helhetsperspektiv på läroplan, elevhälsoteam och arbetslag ska vara samordnade med aktiva mellanledare, samarbete över professionsgränserna behöver ske utgångspunkten i det systematiska kvalitetsarbetet bör vara ett hälsofrämjande perspektiv (Skott, 2022).

Specialpedagogiska perspektiv

Tre specialpedagogiska perspektiv på inkludering och exkludering som kan vara hjälpsamma när problem ska lösas i ett elevhälsoarbete är formulerade av Nilholm (2005); det kompensatoriska, det kritiska och dilemmaperspektivet.

Det *kompensatoriska perspektivet* utgår från en elevsyn där det som de flesta elever klarar är att betrakta som normalt. När en elev inte klarar av något letar man efter hinder inom eleven och menar att eleven ska kompenseras. En elev som har svårt att läsa kompenseras med inlästa texter. Med ett sådant synsätt blir experter viktiga. Logoped utreder eleven och sätter kanske diagnosen dyslexi för att hjälpa skolan att veta hur eleven behöver kompenseras. En elev som uppvisar problemskapande beteende bör utifrån detta synsätt utredas och därefter kompenseras för sina inre svårigheter.

Det *kritiska perspektivet* utgår från en annan syn som betyder att eleven befinner sig i svårigheter beroende av hinder i miljön. Med detta synsätt är det miljön som behöver utredas och utvecklas. Här krävs istället insatser för att utveckla lärmiljön genom till exempel kompetensutveckla de lärare som arbetar nära eleven. Med detta synsätt är det lärmiljön och förståelsen för eleven som behöver utredas,

åtgärdas och förändras. Ledarskapet i klassrummet och frågor om bemötande blir viktiga. Generalister är väsentliga utförare utifrån detta perspektiv.

Båda beskrivningarna ovan är starkt förenklade och kan fungera polariserande. Skolans personal pendlar mest troligt mellan dessa båda perspektiv i sina problembeskrivningar vilket leder oss in till det tredje dilemmaperspektivet.

Ur ett *dilemmaperspektiv* accepteras de två ovan beskrivna perspektiven och det betyder att skolans problem betraktas som ”komplexa problem” som inte alltid går att lösa. Utifrån dilemmaperspektivet gäller det att synliggöra olika infallsvinklar och skapa förståelse för att argument som är motsägelsefulla ändå kan vara lika viktiga att beakta. Ur dilemmaperspektivet finns inga enkla lösningar och inget bästa sätt att organisera för undervisning. I stället måste man förstå och acceptera att beslut kan ha både negativa och positiva konsekvenser. Elever kan gå miste om viktigt stöd om skolan inte utreder och synliggör problem som finns inom individen (kompensatoriskt perspektiv). Å andra sidan kan utredandet av individer bidra till att elever beskrivs behöver exkluderande särlösningar och den ordinarie undervisningen förlorar då incitament för att utvecklas (kritiskt perspektiv).

Elevhälsoarbete

Elevhälsoarbete avser enligt Skott (2018) det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete som bedrivs för att ge barn och elever möjlighet att utveckla såväl hälsa och välbefinnande som lärande och utveckling. Elevhälsans arbete ska ske på dessa tre områden men främst vara förebyggande och hälsofrämjande och en del av skolans kvalitetsarbete. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare.

I skolans elevhälsa ska finnas tillgång till multidisciplinär kompetens; medicinsk, psykologisk, psykosocial och specialpedagogisk (SFS 2010:800; kap 2, 25§). Tillgång till multidisciplinär kompetens finns alltså inom grundskolan. Hur organiseringen ser ut praktiken och hur kompetensen kommer till uttryck är ett kunskapsområde som behöver undersökas och som i denna studie är betydelsefull.

Organisationen av elevhälsa har enligt Hjärne och Säljö (2014) ofta traditionell karaktär och processer i arbetet liknar varandra i skolor. Professionerna samlas i multidisciplinära team ofta benämnda elevhälsoteam (EHT) där samtal om elever i problemsituationer sker. I elevhälsoteamen råder en kollegialt vänlig stämning där man oftare är överens än oense. Berättelserna om elever är ofta av kontextbefriande karaktär med beskrivningar av problem som inom elever. I deras undersökning förekommer sällan samtal om möjligheter och behov av att förändra undervisning eller pedagogiska metoder för att de bättre ska passa elever.

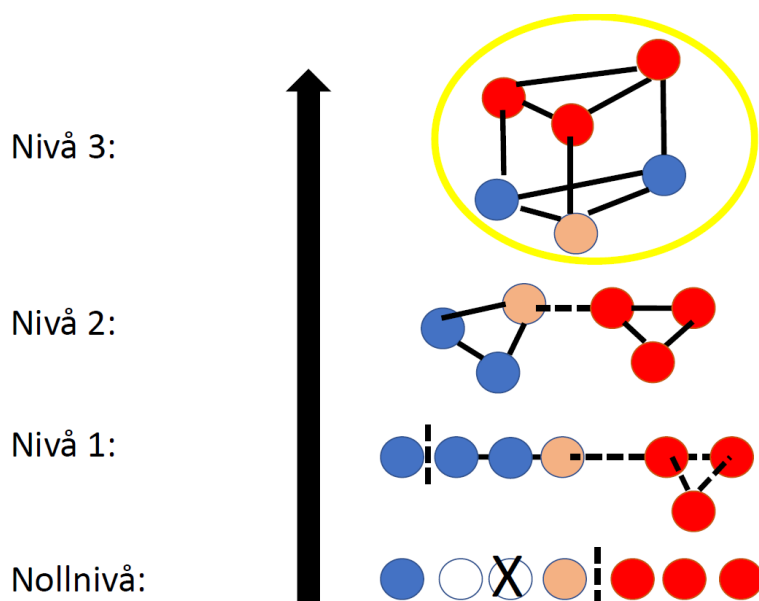
Utgångspunkten verkar till hög grad vara en syn på barn som att de är oberoende av det sammanhang de existerar i. Sammanfattningsvis ser det ut som att synen på skolan, undervisning och lärare är att den är helt i sin ordning och att det är eleven som är problematisk. Problem uppstår genom att eleven inte kan tillgodogöra sig undervisningen eller inte klarar av att leva upp till förväntningarna i skolsituationen (Hjörne & Säljö, 2014).

För att kunna bedriva ett multidisciplinärt arbete behöver man samlas i teamet. Ett önskvärt syfte med detta är att komma på djupet i förståelse för elevers utmaningar och behov. Olika förhållningssätt växer fram i olika grupper beroende av hur professionsorienterade eller uppgiftsorienterade deltagarna är. Enligt Hjörne och Säljö (2014) förekom sällan att det fanns målbeskrivningar kopplat till insatser utan insatserna sattes in snabbt och utan en djup multidisciplinär analys av problemet. Det kan också vara stor skillnad på retorik och praktik visar Hylander i en studie (2011) där merparten av elevhälsoteamens professioner ansåg att det förebyggande och hälsofrämjande arbetet är det viktigaste men att man i praktiken ägnade merparten av samtal till att diskutera individuella scheman enligt en så kallad remisstrappa; lärare formulerade ett problem, problemet dokumenterades i en dagordning, frågan behandlades på ett möte.

Att arbeta i multidisciplinära eller tvärprofessionella team har visat sig vara svårt (Hylander, 2011). Arbetet kan fungera som parallella processer utan samarbete, var och en gör sitt utan att synergieffekter uppstår. Det kan också uppstå svårigheter genom att man i team inte vill trampa varandra på tårna vilket då kan dämpa möjligheterna att bredda och fördjupa problemförståelsen eftersom man inte gärna framför motsatta uppfattningar utan strävar efter konsensus. Thylefors (2007) beskriver några olika karaktär på tvärprofessionella team som. I ett *flerprofessionellt team* är rollerna tydliga och man är noga med att informera varandra om vad man gör. Samarbete kan förekomma men självständigheten och oberoendet är starkt. I ett *interprofessionellt team* arbetar man mot gemensamma mål och har uppdrag tillsammans. Rollerna är tydliga och samordningen mellan roller och uppgifter är stark. I arbetet är man beroende av varandra. Det *transprofessionella teamet* har inte så starka gränser mellan rollerna, utan deltagarna kan genomföra samma uppgifter vilket gör att man lätt kan ersätta varandra. Hylander (2018) menar att skollagens intentioner om en sammanhållen elevhälsa bäst stämmer överens med det interprofessionella teamet medan de team som finns och har funnits i skolan oftast beskrivs som tvärprofessionella. Hylander (2018) menar att en utveckling från tvärprofessionella team till interprofessionella är att vänta. De transprofessionella teamen är däremot inte något som skollagen efterfrågar eftersom det står skrivet att det är specifika yrkesgrupper som ska ingå i skolans elevhälsa.

Ytterligare några begrepp som behöver förtydligas i ett elevhälsoarbete är samordning och samarbete. I ett väl fungerande elevhälsoarbete krävs en hög grad av *samordning*. Det finns ofta ett glapp mellan elevhälsoteamet och den pedagogiska verksamheten och utmaningar med organisering av elevhälsa (Skott, 2018). Med verbet organisering beskriver Skott att det handlar om vad man gör istället för ett substantiv som speglar vad man är. Hon nämner att samordna, planera och arrangera är synonymt med organisering. Med utgångspunkt i skollagens formuleringar om elevhälsa kan man förenklat säga att det handlar om att olika funktioner/professioner inom elevhälsan ska samordnas men också att elevhälsans arbete behöver samordnas med skolans pedagogiska personal. Det är i skärningspunkten mellan elevhälsoteamet och lärarnas arbetslag som en grundläggande utmaning i samordning av ett elevhälsoarbete finns (Skott, 2018).

Figuren är hämtad från Pia Skott (2018) och visar de fyra olika nivåerna av samordning. De röda prickarna symboliserar lärare och de beige speciallärare och specialpedagoger, alltså lärarpositioner, de blå prickarna symboliserar elevhälsans positioner.

Figur 2. En illustration av fyra nivåer av samordningsmönster (Skott, 2018).

I elevhälsoarbete finns enligt Skott (2018) fyra olika nivåer av samordning där en nollnivå befinner sig i ett arbete bredvid varandra. Alla gör sitt men utan att samarbeta. På nästa nivå 1 möts alla funktioner även om några kan saknas. Genom specialpedagoger finns viss samordning mellan det som sker i klassrum och inom elevhälsan. Vissa funktioner kan saknas. På nivå 2 har ett team skapats och idéer om hur man ska arbeta tillsammans med arbetslag har beskrivits och kanske

beslutats. Medan elevhälsan på nivå 3 har etablerat ett samarbete med arbetslagen och kontakter mellan olika professioner där ett ömsesidigt beroende av varandra har skapats (Skott, 2018).

Genomförande

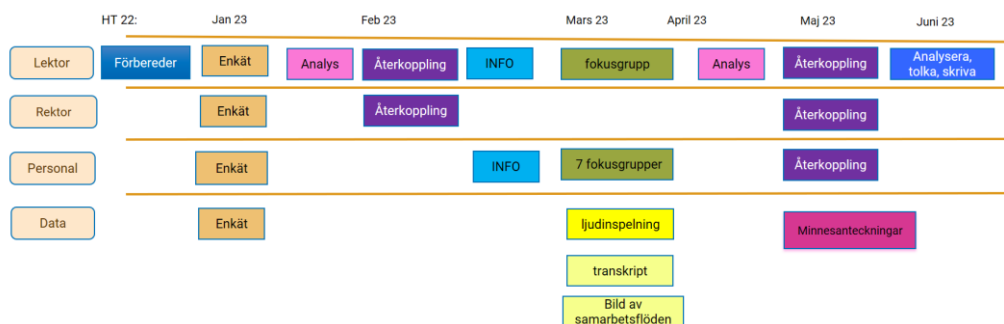
I detta avsnitt beskrivs forskningens upplägg, de avgränsningar som gjorts, vilka datainsamlingsmetoder som använts, hur analysarbetet har genomförts samt de forskningsetiska överväganden som vidtagits.

Avgränsningar och urval

Undersökningen har genomförts grundskola med årskurserna F- 6. Skolledare har tillsammans med verksamhetschef tagit initiativet till undersökningen och är primära mottagare av resultatet. All personal har informerats om upplägget och har fått ge medgivande till att delta i undersökningen. All pedagogisk personal har deltagit i en enkätundersökning. Fokusgruppsamtal har genomförts i sju olika professionsgrupper; lärare åk f-3, lärare åk 4-6, fritidspedagoger, elevresurser, elevhälsoprofessioner (skolsköterska, kurator, psykolog och logoped), specialpedagoger/speciallärare/sva-lärare och skolledare. Sex personer inom dessa professionsgrupper slumpades ut att medverka i ett av fokusgruppsamtalen. Sammanlagt medverkade 35 personer. En person tackade nej till att medverka och en person uteblev från samtalet.

Forskningsdesign

Studiens utformning avseende medverkande och aktiviteter illustreras med hjälp av flödesschemat nedan. Horisontellt visualiseras tiden där olika roller medverkar i olika steg, samt vilken data som samlats in. Lodrätt illustreras olika aktiviteter och vilka som medverkat dessa.

Figur 3. Forskningsdesign för studien ”Elevhälsoarbete under utveckling”.

Datainsamling

Insamlad data består av enkätsvar, transkriberade fokusgruppsamtal, ritade bilder av samarbetsflöden samt noteringar i form av skriftlig respons vid återkopplingssamtal. Nedan beskrivs enkätundersökningens och fokusgruppsamtalens genomförande.

Enkätundersökning

Enkätundersökning är en vanlig metod inom forskning för att samla in data från en större mängd människor. Det är ett verktyg som passar bra när man vill undersöka synsätt hos en specifik grupp (Bryman, 2011). I detta fall skulle personals synsätt i elevhälsoarbete undersökas på en grundskola. Enkätundersökningsverktyget bedömdes kunna möta ett behov av att skapa ett övergripande perspektiv på detta varför det valdes.

Frågorna utformades utifrån det uppdrag som elevhälsan har nationellt. Det ska utföras både ur främjande, förebyggande och åtgärdande perspektiv varför dessa tre perspektiv togs med i frågorna och kring vilken roll deltagarna själva uppfattar att de har i arbetet. Frågorna togs fram i samråd med skolans rektorer som var angelägna om att underlaget skulle vara hjälpsamt i skolans eget förbättringsarbete (bilaga 1).

Enkätverktyget Google Formulär användes och information samt länk gick ut till alla medverkande under en uppstartsdag/kompetensutvecklingsdag där all pedagogisk personal uppmanades att svara på enkäten. Några personer svarade någon dag senare då de inte medverkade under uppstartsdagen.

Svarsfrekvensen var hög, 71/75 personer svarade på frågorna.

Fokusgruppsamtal

Fokusgruppsamtal är en metod som används för att samla in kvalitativa data med syfte att få en djupare förståelse för deltagarnas synsätt och perspektiv (Bryman, 2011).

Av resultatet på enkätundersökningen, som beskrivs lite längre fram i texten, väcktes bland annat behov av att närmare undersöka flöden i samarbete och hur olika roller i elevhälsoarbetet närmare skulle beskrivas. Inför fokusgruppsamtalen skapades därför följande struktur.

Samtalen startade med en beskrivning av tillvägagångssättet i fokusgruppsamtalet. Ambitionen var att skapa förståelser för att det var deras samtal med varandra som

är intressant för studien. Därför fanns inga färdiga intervjufrågor utan i stället några utgångspunkter som samtalet skulle komma att leda kring (punktlistan nedan).

- *Prata med varandra om elevhälsoarbete, vad är det?*
- *Hur går ett elevhälsoarbete till här på er skola i vardagen. Hur gör ni? Till denna punkt ritades gemensamt ett flödesschema för att åskådliggöra orden.*
- *De här rollerna kom fram i enkätundersökningen, hur tänker ni kring dessa och hur är de kopplade till ert arbete? Till denna punkt användes Särskilt utformade kort med roller som underlag. Dessa var hämtade från analys av enkätresultatet.*
- *De här utvecklingsbehoven framkom i enkätundersökningen. Vad säger ni om dessa? Till denna punkt användes kort med de teman som analys av enkätundersökningen visat.*

Min roll i samtalet kan bäst beskrivas som en modererande roll men med möjlighet att delta i samtalet genom att ställa förtydligande frågor.

Samtalen spelades in med ljudupptagning och transkriberades ordagrant. Transkripten har tillsammans med de bilder som ritades under samtalen bildat dataunderlag i studien.

Analys av data

Analysen har varit cirkulär till sin process men bestått av några kronologiska faser vilka beskrivs i kommande avsnitt.

1. Data från enkätundersökningen har analyserats genom att i respondenternas svar söka efter mönster, likheter och skillnader. I en analystabell klustrades teman som därefter har fungerat som utgångspunkter i fokusgruppsamtalen.
2. Resultatet av det första steget i analysarbetet användes därefter till att skapa struktur för fokusgruppsamtalen. De fyra utgångspunkterna var;
  - olika förståelse för elevhälsoarbete,
  - beskrivna roller i elevhälsoarbete,
  - elevhälsoarbete och undervisning samt
  - förbättringsbehov.
3. Fokusgruppsamtalen spelades in med ljudupptagning och transkriberades ord för ord. Efter transkribering analyserades samtalen med hjälp av ett analysverktyg (figur 4). Denna analysprocess har genomförts i två steg.
4. Analysens första steg utgick från tre specialpedagogiska perspektiv; kompensatoriskt perspektiv, kritiskt perspektiv och dilemmaperspektiv.

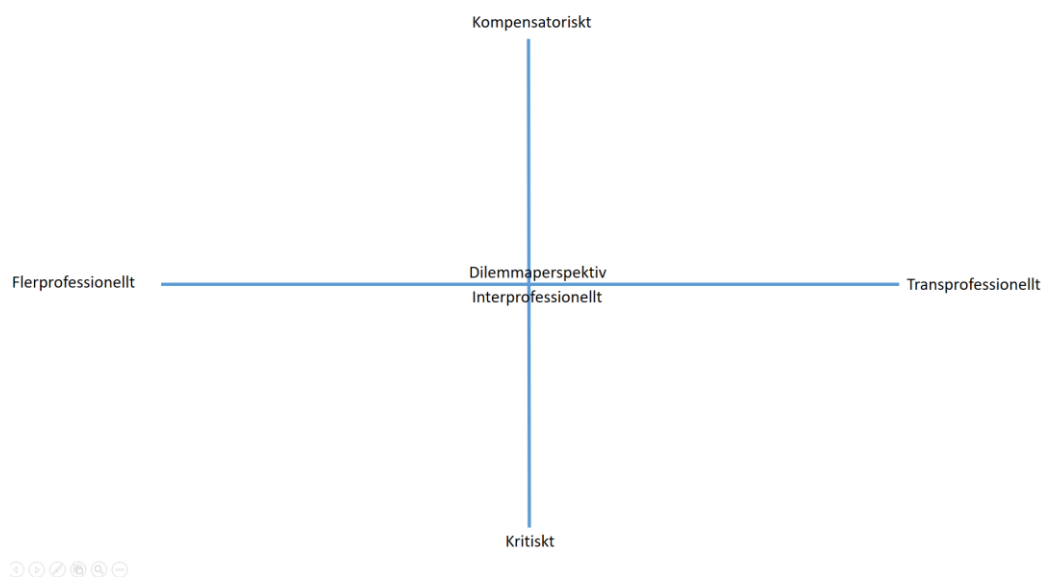

Transkripten genomlästes därefter med sökningar efter citat där de olika perspektiven synliggjordes. Analysen dokumenterades i en tabell.

5. Därefter fortsatte analysprocessens andra steg genom att söka i tabellen efter hur citaten kunde kopplas till tre andra begrepp som beskriver professionella teams samarbete, tvärprofessionellt, interprofessionellt och transprofessionellt arbetssätt.
6. Efter detta fortsatte analysarbetet genom att olika citat klustrades i olika grupper för att söka teman som skulle kunna besvara studiens fråga.
7. Personalen har varit delaktig i analysen genom att ha lyssnat till en redovisning av ett tentativt resultat och därefter har de gett återkoppling på presentationens innehåll. Återkopplingen från personalen har varit skriftliga reflektioner vilka därefter har använts som stöd i det slutgiltiga analysarbetet där resultatet fastställes.

Analysverktyg

Analysverktyget som använts har en vertikal linje med tre specialpedagogiska perspektiv som har använts i ett första steg i analysprocessen. Det andra steget har följt den horisontella linjen som visualiserar tre perspektiv på tvärprofessionellt elevhälsoarbete.

Figur 4. Analysredskap i form av en fyrfältare.

Etiska överväganden

Arbetet har följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (Hermerén, 2011) har tagits

i beaktande. All berörd pedagogisk personal har blivit muntligt informerade om dessa fyra principer och att studien följer dessa riktlinjer. Den personal som medverkat i har lämnat skriftligt samtycke till att delta, bilaga 2. All personal har också fått muntlig information om syftet med studien och dess arbetsprocesser. De har också haft möjlighet till samtal för att ställa klagörande frågor.

Jag som utövare av praktisk forskning har haft som ambition att undersöka personalens synsätt i deras elevhälsoarbete tillsammans med dem. Ambitionen har varit att under hela forskningsprocessen inkludera deltagarna i så hög utsträckning som möjligt. Därför har återkoppling till personalen och skriftlig respons från deltagarna varit en viktig del i arbetet. Tillsammans med öppenhet och transparens har det påverkat graden av trovärdighet kring undersökningens resultat och förhoppningsvis även påverkat användbarheten i skolans förbättringsarbete.

Resultatet ska läsas och förstås som ett resultat som vuxit fram i ett samarbete där jag som praktisk forskare har varit en del av samtalen. Den bakgrund, erfarenhet och kunskap som jag har med mig har påverkat resultatet. De teman som vuxit fram och de tolkningar som jag gör har jag gjort utifrån mina erfarenheter. För att inte min röst ska bli för stark har jag genom de återkopplingsamtal som genomförts med personalen fått bekräftelse på att det är ett innehåll som uppfattas som trovärdigt.

Resultat

Resultatet presenteras i kommande avsnitt som teman med där på följande underrubriker. Avsnitten är skrivna med avsikt att beskriva hur personal uttrycker sig om elevhälsoarbetet men utan att någon ska gå att identifiera. Därför har olika uttalanden vävts samman till korta fallbeskrivningar där texten beskriver den förståelse som varit tongivande. Till varje avsnitt följer ett avsnitt med tolkning och reflektion från mig som ansvarig och forskande kollega.

Resultatet presenteras i tre teman som vart och ett uttrycker sammanfattande beskrivningar av synsätt som framkommit i undersökningen om elevhälsoarbetet.

- Specialpedagogiska synsätt framträder i olika sammanhang
- Det finns olika förståelser för skolans samordning i elevhälsoarbetet
- Förståelse för elevens hela dag i skolan och i fritidshemmet

Specialpedagogiska synsätt framträder i olika sammanhang

Detta tema handlar om specialpedagogiska synsätt. Det råder ett flöde mellan olika synsätt i samtal och enkätsvar där det inte går att urskilja varken ett kompensatoriskt

eller kritiskt synsätt är ensamt rådande. Analysen visar dock att ett kompensatoriskt synsätt i högre utsträckning råder i samtal om ett åtgärdande arbete på individnivå och på samma sätt råder i större utsträckning ett kritiskt synsätt i samtal om främjande arbete på gruppnivå. Utfallet presenteras med hjälp av ett antal underrubriker. Först följer en narrativ text i form av en fallbeskrivning.

När lärare är bekymrad för en elev.

Fallbeskrivning Kim: Kim och arbetslaget har anpassat för eleven på alla tänkbara sätt och kommer inte vidare utan hjälp. De anpassningar som hon gjort med sina kollegor handlar om att använda bildstöd, sänka kravnivån, tillhandahålla enskild arbetsplats utanför klassrum och en extra vuxen som hjälper eleven att genomföra uppgifter. När kollegor inte lyckas med extra anpassningar är skolans rutiner att göra en pedagogisk kartläggning och därefter anmäla eleven till EHT. Därefter behandlas ärendet på EHT och en årskursansvarig ska återkoppla vad som sagts och beslutats där.

Tolkning och reflektion: Jag uppfattar att det råder ett kompensatoriskt synsätt när anpassningar för eleven beskrivs. Den sänkta kravnivån kan tolkas som att eleven inte klarar av kraven och måste kompenseras på något sätt där ett sätt kan vara att ta bort krav eller lägga till bildstöd mm. Detta synsätt är tänkt att bidra till att eleven får hjälp, känner sig sedd och kan klara av sina arbetsuppgifter. Om det inte hjälper eleven vänder man sig till professionerna i EHT där frågan ska behandlas och återkopplas. Samtalen om bemötande och undervisningsutveckling, relationer mellan elever eller mellan lärare och elev kan komma i skymundan när det kompensatoriska synsättet blir allt för starkt rådande och det finns en risk för att man förlitar sig på att andra ska ha lösningar på problemet.

Vid samtal om undervisningskvalitet

Fallbeskrivning Kaj: Kaj beskriver att man i undervisningskonferensen pratar om hur undervisningen fungerar och hur olika elever utvecklas. Kollegiet tittar på elevernas resultat och vänder frågan till sig själva om vad det är i undervisningen som bidrar till en positiv utveckling för eleverna. Vidare beskriver Kaj att när elever inte utvecklas ställer kollegiet sig frågan om vad i undervisningen de skulle kunna skruva på och förändra. De lär av varandra om hur undervisningen kan utvecklas för att bättre fånga och bidra till alla elevernas möjlighet att utvecklas och lära.

Tolkning och reflektion: I det forum som benämns som undervisningskonferens framträder ett kritiskt synsätt. Lärarna granskar undervisningens resultat och undersöker vad i undervisningen som ger utveckling på både grupp och individnivå. Detta forum kan ses som ett främjande arbete på gruppnivå som skulle kunna påverka undervisningen på ett sätt så att fler elever kan utvecklas.

Undervisningens kvalitet kommer i förgrunden och upplevelse av professionellt lärande uttrycks.

Fördjupande samtal om specifik elev och undervisning

Fallbeskrivning Knut: När Knut deltar i handledningssamtal ledda av en elevhälsoprofession beskriver han att perspektiven vidgas och att han förstår eleven på ett nytt sätt. Den nya förståelsen för eleven påverkar hur han bemöter eleven i undervisningen. Knut noterar att det möjliggör för honom att möta eleven på ett nytt sätt. Det som förut känts alldeles uppåt väggarna och helt ologiskt förut förklarar han nu sig kunna se ur ett nytt perspektiv och då förklaras som helt naturligt och ett steg på vägen i en utvecklingsfas. Det är inte säkert att han får några råd om hur han ska göra men det känns ändå som att han blir bättre efter ett sådant samtal.

Tolkning och reflektion: I ovanstående beskrivning finns ett dilemmaperspektiv. Läraren och psykologen fördjupar sin bild av ett problem och olika professioners perspektiv fördjupar förståelsen. Ett gemensamt uttalat mål om att bättre kunna möta eleven kan anas och även om inte problemet löses känns det bättre för läraren efter dialogen. När ett målinriktat samarbete mellan olika professioner kommer till stånd kan det bidra till att både ett kompensatoriskt och ett kritiskt synsätt uttrycks och att ett dilemmaperspektiv på problemet kan råda.

Det finns olika förståelser för skolans samordning i elevhälsoarbetet

Detta tema beskriver olika sätt att förstå elevhälsoarbete som ett samarbete. Deltagarna beskriver att man är involverade i olika arbetsprocesser där man samarbetar. Det uttrycks däremot inte en enhetlig förståelse för hur de olika processerna går till eller hur de hänger ihop med varandra. På samma sätt som i förra temat följer nu några underrubriker i temat med fallbeskrivningar för att synliggöra personalens förståelse och till varje underrubrik en tolkning och reflektion.

Samarbete i tur och ordning

Fallbeskrivning Veronica: När Veronica upplever att hon har stora problem med en elev och vill ha hjälp vet hon att det finns en beskrivning av hur arbetet för att få hjälp av EHT ska gå till. Hon ska först göra en pedagogisk kartläggning där elevens problem och de extra anpassningar som är genomförda ska beskrivas. Sen tar hon upp frågan i sitt arbetslag och där finns en årskursansvarig som säger att hon kan sätta upp eleven till EHT och att de kan ta upp ärendet vid nästa möte. Därefter kommer årskursansvarig att informera arbetslaget och Veronica om vad som bestämdes på EHT. Veronica känner sig inte helt säker på vad hon kan förvänta

sig. Det har hänt att hon fått informationen att EHT inte hann behandla hennes fråga.

Tolkning och reflektion: I beskrivningen finns en förståelse för samarbete som liknar det tvärprofessionella. Det finns många professionella i EHT men arbetet förstås fungera på ett sätt där var och en gör sitt och sen informerar man varandra. Man kan se det som att man jobbar bredvid varandra och att den ena handen inte riktigt vet vad den andra gör. Det finns då risk för att ett samarbete mot ett gemensamt mål inte kommer till stånd och att det skapas en upptagenhet av att informera varandra.

Samarbete, med olika förståelse av central elevhälsa

Fallbeskrivning Vera: Vera är en av professionerna i skolans samlade elevhälsa. Hon hör ibland lärare och rektorer prata om den centrala elevhälsan och att de inte kan hjälpa till. Då undrar hon vem de menar och om det är henne de talar om. Det kan vara så att den elev de pratar om har kommunicerats med Vera och att hon har en roll i arbetet men ändå sägs det att den centrala elevhälsan inte gör något. Det gör att Vera känner osäkerhet kring sin roll och att hon undrar om det finns förväntningar på henne som inte har kommunicerats.

Tolkning och reflektion: Det finns troligen olika förståelser av begreppet central elevhälsa. Delar av skolans elevhälsoteam är anställda centralt i en verksamhet som benämns Barn- och elevhälsan. På skolorna finns dessa professioner i olika skolors elevhälsoteam och skolorna kan därför organisera den samlade elevhälsan på sin skola. När då samtalen handlar om den centrala elevhälsan och vad de behöver göra skapas en osäkerhet hos de personer som har sin anställning där.

Samarbete i processer bredvid varandra

Fallbeskrivning Vilma: Vilma har sin roll inom elevhälsoteamet och uttrycker att det finns bra rutiner på skolan. Bland annat när det gäller samarbete om problematisk skolfrånvaro. Rutinerna har fastställts men de efterlevs däremot inte. I praktiken gör lärare och elevhälsopersonal på ett annat sätt. Vidare beskriver Vilma att det finns många arbetsgrupper som samarbetar om processer men att det saknas kontakt och samarbete mellan grupper. Vilma uttrycker att det i grupperna inte alltid framgår hur det som görs hänger ihop med andra samarbetsarens arbeten. Ett tydligt exempel är rutinerna kring problematisk skolfrånvaro som togs fram i en grupp. Trygghetsgruppen arbetar med processer kring elevers trygghet och trivsel. Vilma ser fördelar med att sådana processer skulle hänga ihop med varandra utifrån ett helhetsperspektiv och gärna med elevhälsoteamets uppdrag.

Tolkning och reflektion: Utvecklingsfrågor som rör elevers mående och insatser för hälsofrämjande arbete drivs i olika grupper och dessa insatser eller grupper hänger inte tydligt ihop med varandra. Det första steget är att ta fram rutiner, därefter ska de som ska använda rutinerna bli ägare till dem. Ett elevhälsoteam är en viktig medspelare i arbetet med att främja, förebygga och åtgärda till exempel problematisk skolfrånvaro. Detta kan bidra till parallella processer som var för sig kan vara mycket goda men tillsammans hade kunnat vara ännu bättre. Skolans hälsofrämjande arbete kan hamna utanför elevhälsoteamet och deras professioner kanske då inte används i främjande arbete.

Interprofessionellt samarbete

Fallbeskrivning Viola: Viola arbetar som en profession i skolans elevhälsoteam. Hon berättar att det är när de på riktigt gör något tillsammans som insatser får inverkan på praktiken även efter insatsen. Det är när ett genuint samarbete mellan elevhälsa och lärare kommer till stånd som elevhälsoarbetet fungerar som bäst. Ett sådant exempel beskriver Viola var när lärarna i arbetslaget slutade att se henne som en expert som kom in och genomförde övningar med klasser för att bidra till trivsel och trygghet. En avgörande faktor som Viola berättar om var att lärare tillsammans med henne både planerade och genomförde insatsen. Violas kompetens kunde då möta de behov som fanns och när insatsen genomfördes tillsammans levde insatsen kvar som till exempel ett förändrat bemötande och läraren fortsatte att arbeta med liknande övningar även efter avslutad gemensam insats. När lärare och elevhälsoprofessioner planerar och genomför ett värdegrundsarbete ihop lärde Viola sig mer om hur lärarens arbete ser ut och kunde då bättre bidra med sin kompetens. En framgångsfaktor är enligt Viola att jobba genom läraren. Hon är ensam i sitt uppdrag och säger att det skulle vara omöjligt för henne att räkna till om hon skulle träffa alla barn som har svårigheter. Istället försöker hon i handledningssamtal skapa samarbete genom att vidga förståelsen för ett barn som är i svårigheter.

Tolkning och reflektion: Fallbeskrivningen visar på en förståelse för ett interprofessionellt förhållande i samarbete. Både handledningen och samarbetet med värdegrundsarbetet genomförs med en gemensam målsättning och de olika professionernas kompetens som tillför bidrar till problemlösning och kvalitet på insatsen. Med ett sådant synsätt kan kompetenser befrukta varandra och ett gemensamt lärande kan komma tillstånd. Dock kommer inte alla problem att lösas och det är också en viktig lärdom som behöver få plats.

Förståelse för elevens hela dag i skolan och på fritidshemmet

Elevers dag på skolan innehåller mer än det vi oftast kallar för skola. För en del elever är det start på morgonfritids, därefter undervisning i olika ämnen med

avbrott för rast. Vid middagstid är det lunch och därefter mer undervisning och slutligen är det eftermiddagsfritids. Fritidshemmets personal följer oftast eleverna under stor del av dagen. Elevers välmående är en fråga som synliggörs i detta resultatavsnitt. Temat presenteras på samma sätt som tidigare med fallbeskrivningar, tolkning och reflektion i fyra kortare avsnitt.

Elever fungerar på olika sätt i olika miljöer

Fallbeskrivning Jodi: Jodi arbetar i fritidshemmet och berättar att han ser skillnad på elever utifrån vilken lärare som undervisar. Han berättar att han ser till exempel att det finns lärare som är extra bra på att undervisa barn som har utmanande beteende och att de i arbetslaget försöker att lösa det så att de lärarna får vara en stor del av dessa elevers dag. Vidare berättar Jodi att han ser skillnad på hur elever fungerar i skolan och på fritidshemmet. Trots att de är färre vuxna på fritids och det är i slutet av dagen när barnen är trötta så fungerar en hel del barn med utmanande beteende bättre i fritidsverksamheten än i skolan. De som jobbar på fritids ser barnet under hela dagen och har mycket kunskap om på vilka sätt man kan hjälpa eleverna att fungera. En sådan kunskap är anpassad kravnivå och en annan ännu viktigare menar Jodi är relationen till barnet. Det som är svårast att få till är tid för samplanering menar Jodi och berättar att de som har sin tjänst i fritids ofta är med barnen hela dagen.

Tolkning och reflektion: Olika kunskap om och förståelse för en elev bidrar till olika samspel och olika utfall. I beskrivningen uttrycks att fritidspersonalens kunskap om detta kan leda till förändrad planering och organisering med syfte att bidra till ett barns utveckling. Jag uppfattar att samarbetet mellan lärare och fritids innebär att undervisning och bemötande lättare kan anpassas om man i arbetslaget har tid att samarbeta även med fritidspersonalen. Kunskap om elevers känslighet för krav och för kvalitet i relation kan spridas i arbetslaget men det är inte självklart att så sker. Den kan också komma att stanna hos några i personalen och inte utvecklas hos andra.

Elevers upplevelse av stress i undervisningsmiljön

Fallbeskrivning Julia: Julia berättar att hon ofta ser att barn som på morgonfritids varit lugna blir annorlunda när skolan börjar. Hon funderar över om det kan handla om kraven som finns i undervisningen. Om det är dessa som gör att barnet blir förändrat. Kanske är det lärarna stress över att hinna med allt som de ska som påverkar barnet? Kanske är det elevens känsla av att inte förstå som leder till det förändrade beteendet. Ibland tänker Julia att det handlar om att eleven inte vill göra som läraren säger. På fritidshemmet får eleverna välja mer fritt.

Tolkning/ reflektion: Elevers delaktighet är olika under delar av skoldagen. Här funderar jag över om det kan vara högre grad av delaktighet som får några elever att fungera bättre och att bristande delaktighet kan vara en av orsakerna till att någon elev inte klarar av att förstå eller tillgodogöra sig undervisningen. Ett kritiskt perspektiv där sammanhanget förklaras både som orsak till problem och möjlighet att lösa problem. Jag undrar när personalen har tid och möjlighet att reflektera och utvecklas tillsammans kring sådana frågor.

Elevers möjlighet att leka på rast

Fallbeskrivning Joe: Joe arbetar i fritidshemmet och berättar att de tidigare hade mycket konflikter mellan mellanstadieelever på rasterna. De hade sett och hört om goda resultat vid lågstadiets satsning på rastaktiviteter och rastbod och bestämde sig för att försöka med samma insats på mellanstadiets gård. De provade och det fick ett bra utfall. De barn som tidigare bråkade leker numera och Joe tror att det handlar om att personer från fritids finns där och erbjuder olika roliga aktiviteter som de själva också är med och samspekar med eleverna. Joe säger att han tror att det beror på att eleverna ser att de vuxna har roligt och hur de är mot varandra och mot barnen. Han menar att de fungerar som modeller i arbetet och att det har bidragit till att en tryggare miljö både för dem som tidigare bråkade men också för de som ofrivilligt drabbats av det. Rasten har blivit mycket lättare för de barn som tidigare tyckte att den var svår, säger Joe.

Tolkning och reflektion: I avsnittet beskrivs hur vuxna kan vara modeller för elever genom att visa att man har roligt och leker tillsammans. Ett annat sätt att förstå beskrivningen är känslomitta. När elever leker tillsammans med vuxna som är glada är möjligheten stor att den glädjen kan sprida sig till andra. Positiva känslor kan dessutom ha en stressreducerande effekt. Vuxna kan ses som förebildande både i det de gör men också i det de känner och upplever. Ur ett kritiskt perspektiv kan de vuxnas möjlighet att ha roligt och trivas tillsammans kan ha betydelse för elevers möjlighet att leka utan allt för mycket konflikt och bråk.

Elevers extra anpassningar

Fallbeskrivning Jane: Jane arbetar som elevresurs och säger att hon ofta är den där lilla extra handen som ett barn kan behöva. Den extra vuxna personen kan förstärka barnets möjlighet att kunna göra samma saker som de andra klasskamraterna. När Jane inte är i klassrummet säger hon att det snabbt kan gå fel genom att någon elev uppvisar normbrytande beteende och då blir det oro i hela klassen. För att inte utmana eleven för mycket tar Jane ibland bort uppgifter och berättar att för en del elever tas rätt mycket bort med syfte att det ska fungera både för den eleven och för att det ska vara lugn lärmiljö för de andra också.

Tolkning och reflektion: Denna beskrivning visar på hur extra anpassning för en elev kan vara att ta bort uppgifter utifrån en elevs behov. Det finns en risk att undervisning, bemötande och arbetet med alla elever inte förändras eller förbättras. Å andra sidan finns det möjligheter att förståelsen för en elev genom arbetet med extra anpassningar ökar och på ett omedvetet plan bidrar till ett förändrat synsätt och förändrat arbete på gruppnivå. Eleven riskerar då att mötas av allt för låga förväntningar och missa en hel del möjligheter. Men det kan också vara precis lagom förväntningar och den anpassning som eleven behöver för att över huvud taget orka med att vara närvarande, kunna lära och utvecklas.

Slutsats och diskussion

Studien syfte var att skapa en nulägesbild och gemensam förståelse för skolans styrkor och svagheter avseende elevhälsoarbetet. Slutsatserna är kopplade mot detta syfte. Först följer ett avsnitt där slutsatserna är formulerade och därefter följer en reflekterande text där fördjupad och medveten förståelse med hjälp av ett metaperspektiv och elevhälsoarbetets samordning diskuteras.

Slutsatser

Skolans elevhälsoarbete kännetecknas av att olika specialpedagogiska synsätt råder i arbetet. Styrkor i arbetet är att dilemmaperspektivet framträder vid vissa specifika tillfällen. Det visar sig i undervisningskonferensen, i handledningssamtal och i samverkan mellan elevhälsopersonal och lärare i konkret målinriktat arbete. Svagheter i arbetet är att det finns en omedvetenhet om att olika synsätt råder och om hur dessa påverkar utfall i arbetet. Detta visar sig bland annat i problembeskrivningar på individnivå utifrån ett kompensatoriskt perspektiv och de beskrivna insatserna som är kopplade till elever.

Samordningen som uttrycks i elevhälsoarbetet är av varierande grad utifrån vilka processer som beskrivs. En svaghet är att flera parallella arbetsprocesser sker var för sig och att samordningen mellan dessa över lag är svag. Den kan beskrivas som pendlande mellan nivå 1 – 3 (Skott, 2018). I några processer råder viss samordning mellan det som sker i klassrum och det som sker i EHT. I några fall råder hög grad av samordning mellan olika professioner i EHT och lärare i arbetslag och ett interprofessionellt samarbete beskrivs. Det interprofessionella arbetssättet med hög grad av samverkan visar sig främst i fördjupande och reflekterande dialoger mellan professioner när det gäller att förstå sig på en problemsituation.

Diskussion

Brist på medvetenhet om rådande synsätt är en svaghet i resultatet. Att skapa medvetenhet om vilka synsätt som råder i ett samarbete kan därför vara en konstruktiv väg att komma vidare. De specialpedagogiska perspektiv som använts i studien behöver diskuteras och förstås på ett sätt där de inte uppfattas som normativa utan just som olika perspektiv som nödvändiga för att förstå komplexiteten av skolans problem. Som Nilholm (2007) beskriver behövs en förståelse för att skolans problem är komplexa och inte alltid går att lösa. Att vara medveten om synsätt kan vara av avgörande betydelse, inte minst i ett åtgärdande arbete där det kompensatoriska synsättet framträder starkare i skolans resultat. Att det synsättet framkommer i ett åtgärdande arbete är egentligen inte svårt att förstå. Man har troligen jobbat hårt i ett förebyggande skede med att tänka kring det kritiska i miljön och undervisningen men inte fullt ut lyckats i sitt inkluderande arbete. Personalens förståelse av begreppet inkludering blir också av betydelse för lärarens sätt att formulera problem och hur de förhåller sig till eleverna. Förståelsen leder som Sandström med flera (2014) skriver till olika tolkningar och problembeskrivningar och gör därför skillnad när undervisning ska anpassas eller när särskilt stöd ska erbjudas. Ett allt för ensidigt kompensatoriskt synsätt kan leda till att lösningar eller insatser enbart kopplas till elevens inre svårigheter. Eleven kompenseras i all välmening för sina svårigheter och utmanas inte. Kanske förlorar då eleven viktiga insatser som specifik metod för utveckling och träning. I resultatet lyfts särskilt att man tar bort uppgifter från det som är planerat för klassens undervisning och minskar på så sätt trycket för eleven i svårigheter. Men hur vet personalen att metoden eller arbetssättet är rätt. Man skulle som alternativ till att ta bort kunna tillföra något som Hehir med flera (1983) beskriver som att maximera möjligheter för eleven i stället för att minimera eventuella funktionsvariationers konsekvenser. Nilholms (2005) specialpedagogiska perspektiv, det kompensatoriska, det kritiska och dilemmaperspektivet kan vara användbara i metadialoger för att synliggöra hur synsätt inverkar i utredande eller fördjupande samtal. Den rådande bilden kan med hjälp av reflektion ifrågasättas och förståelsen utvidgas. Att ta ett metaperspektiv och reflektera om perspektiv i dialoger kan fungera som en katalysator för verksamhetsutveckling och därmed vara en gynnsam väg att gå.

Handledning nämns av skolans personal som ett sätt att fördjupa dialogen och med den förståelse för ett problem men handledning är idag inte en rutin inom elevhälsoarbetet utan en insats man ofta tar till när problem har uppstått och som då vänder sig till några få. Det kan vara så att en elevresurs får handledning men den undervisande läraren är inte med. En elevresurs som ser hur eleven fungerar på olika sätt med olika lärare och i olika aktiviteter under dagen får möjlighet till fördjupad förståelse för elevens situation men dialogen med den undervisande läraren kan utebli och synergieffekter och samordnat arbete därmed gå förlorat.

Eftersom personalen är upptagna av arbete i flera arbetsgrupper och några elevhälsopersoner inte finns tillgängliga varje dag på skolan finns ett organisatoriskt problem. Även om man har en uppfattning om att elever skulle gynnas av att all personal regelbundet får ingå i ett sammanhang där dialoger kommer på djupet så är det svårt att organisera det i praktiken. Frågor som handlar om vad man inte ska fortsätta göra behöver lyftas och förgivettagande om hur elevhälsoarbetet går till är därför viktigt att lyfta.

På den undersökta skolan finns en svaghet kopplat till samordningsgraden. Dock råder vid några tillfällen hög grad av samordning som visar sig på skolan bland annat i form av utforskande handledningssamtal. Olika professioners kunskap och erfarenhet behöver komma till nytta i ett samordnat elevhälsoarbete där Skotts (2022) hög grad av samordning mellan undervisande lärare, lärare i fritidshem, elevresurs och den samlade elevhälsan råder. För att lyckas med en högre grad av samordning behöver arbetet organiseras utifrån en helhet där arbetslag och elevhälsa har arenor för samarbete av olika slag. Då skulle elevhälsan på ett systematiskt och organiserat sätt, vilket stöds av Skott (2018), komma in i ett främjande och förebyggande arbete tillsammans med arbetslagen. Eftersom ingen är sysslolös idag behöver man fundera över vilket arbete man behöver ersätta med ett förändrat arbete. Hur ett sådant arbete behöver organiseras och hur man kan förändra arbetet till att bli mer samordnat är frågor att hantera på olika nivåer i verksamheten.

Skolans organisering av elevhälsoarbete är en utmaning. Många professioner arbetar hårt men ofta bredvid varandra eller i en kedjeprocess där man lämnar över och får tillbaka. Skolans beskrivningar påminner om det som Hylander (2011) liknar vid det tvärprofessionella sättet att arbeta. Man har hög tillit till varandra men inte en gemensam förståelse av hur samarbetet ska fungera. Även om det finns många olika professioner och hög kompetens kan man känna sig ensamt ansvarig i sin roll. Det finns risk för att arbetet blir fragmentariskt genom att man arbetar hårt med olika områden men inte ser helheten. Skott (2022) påvisar, att elevhälsoarbete behöver ledas utifrån skolans hela uppdrag, vilket kan förstås som möjligheter att likställa eller inkludera elevhälsoarbetet med skolans systematiska kvalitetsarbete. Som det är nu kan skolans elevhälsoarbete beskrivas av egna strukturer och planer, trygghetsarbetet av sina planer och strukturer medan ett annat systematiskt kvalitetsarbete pågår i arbetslagen. Kanske är det möjligt i ett förändringsarbete att tänka som Skott (2022), det vill säga att utgångspunkten i det systematiska kvalitetsarbetet bör vara ett hälsofrämjande perspektiv och att det är en del av ett främjande elevhälsoarbete.

Det finns styrkor i resultatet som visar exempel på erfarenheter av framgångsrikt arbete. Till exempel beskrivningar av att fördjupande dialoger mellan lärare och

elevhälsoprofessioner. Dialoger som både visar förståelse för elevers fungerande och behov men också för hur bemötande och undervisning verkar bidra till elevers möjligheter att utvecklas. I dessa beskrivningar råder samordning och någon slags gemensam målbild av vad som ska åstadkommas. När en profession möter den andres perspektiv förändras det egna och personal uttrycker att det leder till ett bättre arbete därefter och detta utan att man fått ge eller ta emot råd. I dessa uttryckta upplevelser tycks ett dilemmaperspektiv på elevhälsoarbete råda. Ett arbete som kännetecknas av gemensamma målbilder och ett ömsesidigt beroende synliggör det som Thylefors (2007) beskriver som ett interprofessionellt arbete. Likaså kännetecknas Skotts nivå tre i samordningsgrad av just detta.

En av skolans styrkor är undervisningskonferensen där arbetet med förbättring av undervisningskvalitet framkommer. Här undersöker personalen, med utgångspunkt i resultat, elevers utveckling inom olika kunskapsområden. De får syn på hur alla elever utvecklas och kan reflektera över vilka aspekter i undervisningen som leder till progression i elevers lärande. Arbetssättet gestaltas av en inkluderande syn där som Nilholm och Göransson (2013) alla elever räknas in och möts i undervisningen. Man tänker tillsammans om hur undervisningen kan utvecklas och förändras i relation till vilka elever som ska mötas. Undervisningskonferensen kan ses som en del av ett lokalt och systematiskt kvalitetsarbete vilket enligt Skott (2022) behöver ledas utifrån hela skolans uppdrag och utgå från ett främjande perspektiv. För att engagera hela elevhälsan i arbetet skulle andra parametrar av elevers mående relaterat till skolan och elevers känsla av trygghet också kunna finnas med som underlag i undervisningskonferensen. Det skulle i så fall kunna beskrivas som ett datadrivet analysarbete där beslut om insatser och förändring av undervisning och bemötande bygger på vissa fakta som fördjupas med de olika kunskapsområden som finns i ett elevhälsoarbete. Enligt Suldo med flera (2014) är hälsa och lärande är tätt sammankopplat och ett angreppssätt där hela elevhälsan medverkar i skolans undervisningskonferens skulle kunna innebära att hälsa och lärande sammankopplas i ett främjande elevhälsoarbete.

Hur huvudmannen kan få syn på frågor som behöver bearbetas och utvecklas för att den samlade elevhälsan på varje skola ska få de bästa förutsättningarna är en fråga som denna studie ger implikationer om. Med den nya lagskrivningen om elevhälsans roll i det systematiska behövs ett centralt eller gemensamt arbete för att förstå hur det bäst ska gå till. Genom huvudmannens systematiska kvalitetsarbete skulle den samlade elevhälsans förutsättningar kunna bli mer likvärdiga och insatser riktas åt de behov som skolor har.

Implikationer och rekommendationer

En generell implikation från denna studie är att medvetenhet om synsätt och samordning behöver utvecklas. Det är en nödvändig väg att gå på alla nivåer i organisationen. Genom att organisera för att fördjupande dialoger regelbundet gynnas både samordning av elevhälsoarbetet och förståelse för skolans komplexa problem.

En annan implikation är att det behövs utvecklade arbetsformer för att befästa elevhälsans roll i det systematiska kvalitetsarbetet.

Rekommendationer till skolan

- Skapa möjlighet till fördjupande dialoger i ett främjande syfte och avsätta tid för fördjupande samtal med arbetslag och elevhälsa.
- Skapa förutsättningar för reflektion kring synsätt och samordning. Det kan göras på många sätt, ett enkelt sätt kan vara att skriftligt reflektera med papper och penna i loggbok de sista fem minuterna av ett samtal eller möte.
- Utveckla undervisningskonferensen till en konferens där elevhälsan har ett tydligt uppdrag.
- Arbeta med ett systematiskt kvalitetsarbete där elevhälsan ingår.
- Begränsa antalet grupper som arbetar med olika områden och fokusera på en eller två frågor för förbättring och utveckling som alla grupper arbetar med.

Rekommendation till huvudman

- Skapa gemensam förståelse för hur den nya lagskrivningen om att elevhälsoarbetet ska vara en del av ett systematiskt kvalitetsarbete ska iscensättas, både lokal nivå och på huvudmannanivå.
- Göra en översyn av skolornas möjlighet att organisera sitt elevhälsoarbete.
- Sprida lärdomar från denna undersökning till andra skolor i kommunen.

Slutord

Som deltagande praktisknära forskare har jag strävat efter att lyfta upp röster från deltagarna som har varit många och att tona ned min egen röst. Jag är dock medveten om att mina erfarenheter färgar resultatet och vill betona att läsaren ska vara medveten om detta. Det är ett arbete som vuxit fram under en lång tid.

Planeringen startade för nästan precis ett år sedan och datainsamlingen påbörjade i januari och avslutades i april. En viktig del av de slutgiltiga arbetsprocesserna har varit att om och om igen gå tillbaka till studiens data för att noggrant verifiera fallbeskrivningarna. Jag vill tacka FoU-gruppens deltagare för god respons i olika delar av arbetsprocessen och Lärande och familjs vetenskapliga ledare för konstruktiv och genomarbetad textrespons.

Glädjen och den meningsfullhet som jag har känt med att arbeta tillsammans med en skola i ett praktiktäna forskningsarbete har varit stor. Det mod som skolans personal uppvisar när de delar med sig av sina tankar om elevhälsoarbetet är imponerande. Att bli granskad, analyserad och till viss del bedömd är något som de flesta inte känner sig helt bekväma med. Det kräver en professionell kultur där det egna lärandet är i fokus. Det är min förhoppning att jag har kunna förvalta förtroendet på ett sätt som bidrar till skolans fortsatta förbättringsarbete och att den kunskap som vi byggt tillsammans också ska komma andra till del, både andra skolor och vår huvudman.

Referenser

Bryman, A. (2011). *Sambällsvetenskapliga metoder*. (Uppl. 2). Liber.

Folkhälsomyndigheten och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. (2023). *Att inte bara överleva, utan att faktiskt också leva. En kartläggning om ungas psykiska hälsa*. Folkhälsomyndigheten.
[file:///C:/Users/pdea/Downloads/UngasPsykiskaHalsa_webb_0%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/pdea/Downloads/UngasPsykiskaHalsa_webb_0%20(3).pdf)

Hehir, T., Grindal, T., Freeman, B., Lamoreau, R., Borquaye, Y., & Burke, S. (2016). *A Summary of the Evidence on Inclusive Education*. Abt Associates.

Hermerén, G. (2011). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet, 2011.

Hjörne, E. & Säljö, R. (2014). Analysing and preventing school failure: Exploring the role of multi-professionality in pupil health team meetings. *International Journal of Educational Research*, 63, (s.5–14).

Hylander, I. (2011). *Elevhälsa i retorik och praktik (54-62)*. RESULTATDIALOG 2011. (Vetenskapsrådets rapportserie 7:2011) Vetenskapsrådet.

Hylander, I. (2018). Perspektiv på yrkesroller och teamutveckling i elevhälsan. I C. Löfberg (Red.), *Elevhälsoarbete under utveckling: En antologi*, (s.47-74).

Leijnse, E. (2022). *I en annan klass. Ett reportage om skillnaderna i den svenska skolan*. Natur & Kultur.

Mehan, H. (1983). The role of language and the language of role in institutional decision making. *Language in society*, 12(2), 187-211.

- Nilholm, C. (2005). Specialpedagogik: Vilka är de grundläggande perspektiven?. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 10(2), 124-138.
- Nilholm, C. (2007). Forskningen om specialpedagogik: Landvinningar och utvecklingsvägar. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 12(2), 96-108.
- Nilholm, C., & Göransson, K. (2013). *Inkluderande undervisning: vad kan man lära av forskningen?*. (FoU skriftserie nr 3). Specialpedagogiska skolmyndigheten.
https://kvutis.se/wp-content/uploads/2014/05/00458_tillganglig.pdf
- Pennegård, E. (2022). *Barn- och elevhälsokompetens som en förutsättning att nå framgång med alla barn och elever*. (FoU-rapport nr 12). Ängelholms kommun.
- Sandström, M., Nilsson, L., & Stier, J. (2014). *Inkludering: möjligheter och utmaningar*. Studentlitteratur AB.
- Silén, B. (2016). Den fjortonde upplagan av SAOL. I. *LexicoNordica*, 23, 283-299.
- Skollag* (SFS 2010:800). Skollagen. Utbildningsdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/
- Skolverket. (2023). *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023*. (Rapport 2023:9). Skolverket.
<https://www.skolverket.se/getFile?file=11810>
- Skott, P. (2018). Samordning – en väsentlig aspekt av skolors elevhälsokompetens. I C. Löfberg (Red.), *Elevhälsoarbete under utveckling: En antologi*, (s.99-125). Specialpedagogiska skolmyndigheten.
<https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/elevhalsoarbete-under-utveckling--en-antologi-tillganglig-version.pdf/>
- Skott, P. (2022). Successful health-promoting leadership—A question of synchronisation. *Health Education*, 122(3), 286-303.
- Vägledning för elevhälsan*. (SOFS 2016). Socialstyrelsen, S. (2016). Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2016-11-4.pd>
- Suldo, S. M., Gormley, M. J., DuPaul, G. J., & Anderson-Butcher, D. (2014). The impact of school mental health on student and school-level academic outcomes: Current status of the research and future directions. *School Mental Health*, 6, 84-98.

Thylefors, I. (2007). *Arbetsgrupper: Från gränslösa team till slutna rum*. Natur och Kultur.